

(‘સમયસાર’), ૧૨૭ કળશ થઈ ગયો, એનો ભાવાર્થ. ભાવાર્થની બે લીટી થઈ ગઈ છે. ‘ધારાવાહી જ્ઞાન...’ ત્યાંથી શરૂ થાય છે. છે ? ૧૨૭ કળશનો અર્થ થઈ ગયો છે, ભાવાર્થ બે લીટી થઈ ગઈ છે.

મુમુક્ષુ :- બે લીટી લેવાની છે.

ઉત્તર :- લેવાની છે ? લેવાઈ ગઈ છે, લેવાઈ ગઈ છે. કાલે લેવાઈ ગઈ છે.

‘ધારાવાહી જ્ઞાન એટલે પ્રવાહરૂપ જ્ઞાન...’ અહીં ‘સંવર અધિકાર’ છે. જ્યાં અંતર રાગથી આત્મા ભિન્ન પડ્યો એની શુદ્ધ પરિણમનની એક ધારાવાહી ધારા ચાલે. શુદ્ધને ભલે થોડું અશુદ્ધ હોય પણ શુદ્ધ ધારા તો કાયમ ચાલે. પવિત્ર એ સંવર છે. અત્રુટક ધારા – જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવની જે પરિણતિ છે એ અત્રુટક ધારા (છે), ધારા તૂટે નહિ. આહા..હા...!

‘તે બે રીતે કહેવાય છે’ :- એ બે રીતે કહેવાય. શું ? ધારાવાહી જ્ઞાન પ્રવાહરૂપ અત્રુટક બે રીતે કહેવાય છે. ‘એક તો, જેમાં વચ્ચે મિથ્યાજ્ઞાન ન આવે...’ મિથ્યાદષ્ટિપણું ન આવે અને સમ્યગ્દર્શનપણું હોય, ઉપયોગ ભલે પરમાં હોય. આ..હા...! ‘એવું સમ્યગ્જ્ઞાન ધારાવાહી જ્ઞાન છે.’ સમ્યક્જ્ઞાન થયું, રાગથી ભિન્ન પડીને ભગવાનઆત્મા (જુદો પડ્યો) એટલે એ જ્ઞાન ધારાવાહી અખંડ રહે છે. મિથ્યાજ્ઞાન ન આવે ત્યાં સુધી અખંડ જ્ઞાનધારા કહે છે.

‘એ અપેક્ષાએ જ્ઞાનનું ધારાવાહીપણું...’ કીધું ને ? હવે બીજી વાત ‘એક જ જ્ઞેયમાં...’ એક વાત કીધી. શું એક વાત કીધી ? કે, આત્મા રાગથી ભિન્ન છે એનું ભાન થયું અને ભલે એને રાગ આવે પણ જે શુદ્ધતા પ્રગટી છે એ તો એક ધારાવાહી હોય. મિથ્યાજ્ઞાન ન આવે ત્યાં સુધી ધારાવાહી જ્ઞાન છે. બીજી વાત – ‘એક જ જ્ઞેયમાં ઉપયોગના ઉપયુક્ત રહેવાની અપેક્ષાએ...’ એક જ્ઞાયક સ્વરૂપ તેને જ્ઞેય કરીને એમાં જ સ્થિર થવું, ‘ઉપયોગના

ઉપયુક્ત રહેવાની અપેક્ષાએ જ્ઞાનનું ધારાવાહીપણું...’ ઉપયોગનું ધારાવાહીપણું. ઓલામાં ઉપયોગ નહોતો. કોઈ વખતે આવતો પણ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થાય છે એટલું તો ભેદજ્ઞાન સદાય હોય છે. બીજું આ. ઉપયોગ એમાં રહેવાથી જ્ઞાનનું ધારાવાહીપણું કહેવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી આત્મા પોતાના ધ્યાનમાં જ્ઞાતા-જ્ઞેય ને જ્ઞાનના ભેદને ભૂલી એક ઉપયોગમાં ઉપયોગ પડ્યો હોય એને પણ અંતર્મૂર્ત સુધી ધારાવાહી કહે છે. અંતર્મૂર્ત સુધી.

‘અર્થાત્ જ્યાં સુધી ઉપયોગ એક જ્ઞેયમાં ઉપયુક્ત રહે છે ત્યાં સુધી ધારાવાહી જ્ઞાન કહેવાય છે;...’ આ...હા...! ધારાવાહી એટલે એકધારાએ સરખું ચાલતું. એક સમ્યગ્દર્શન થતાં મિથ્યાત્વ ન આવે ત્યાં સુધી સમ્યગ્દર્શનની ધારા ચાલે, એક એ પ્રકાર. અને એક તો આ ઉપયોગને લાગુ પડે. એ ઉપયોગ અંતર્મૂર્ત રહે, વધારે નહિ. એ ઉપયોગને પણ અંતર ધારાવાહી એટલા કાળમાં કહે છે. ‘ત્યાં સુધી ધારાવાહી જ્ઞાન કહેવાય છે;...’

‘આની સ્થિતિ (ઇન્દ્રસ્થને) અંતર્મૂર્ત જ છે;...’ ઇન્દ્રસ્થને તો ઉપયોગ અંતર્મૂર્ત રહેવાનો છે. ‘ત્યાં સુધી ધારાવાહી જ્ઞાન કહેવાય છે;...’ ‘પછી તે ખંડિત થાય છે.’ ઉપયોગ અંદર ન રહી શકે ત્યારે ત્યાંથી બહાર આવી જાય. ‘આ બે અર્થમાંથી જ્યાં જેવી...’ કથન શૈલી હોય ‘તેવો અર્થ સમજવો. અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ...’ ચોથે ગુણસ્થાને, પાંચમે ગુણસ્થાને, છઠ્ઠે ગુણસ્થાને એણે એમ લેવું કે, ‘બે અર્થમાંથી જ્યાં જેવી વિવક્ષા હોય તેવો અર્થ સમજવો. અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ વગેરે નીચેનાં ગુણસ્થાનવાળા જીવોને મુખ્યત્વે પહેલી અપેક્ષા લાગુ પડે.’ કઈ ? ચોથું, પાંચમે, છઠ્ઠે ધારાવાહી સમ્યગ્દર્શન થયું એ લાગુ પડે. ઉપયોગ નહિ. ઉપયોગ કોઈવાર થાય. એટલે એ ધારાવાહી ઉપયોગની અપેક્ષાએ નહિ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન થયું એ ધારાવાહી કાયમ રહે એ અપેક્ષાએ ધારાવાહી કહેવામાં આવે છે. ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે. આહા...હા...!

‘શ્રેણી ચડનાર જીવને મુખ્યત્વે બીજી અપેક્ષા લાગુ પડે...’ છે. મુખ્યપણે. આમ તો એને અબુદ્ધિપૂર્વક રાગ છે, પણ એ ન ગણે એટલે મુખ્યપણે શુદ્ધ ઉપયોગમાં એકાગ્ર હોય. શ્રેણી ચડનાર અંદર સ્થિરતા કરે. આઠમા ગુણસ્થાનથી ધારા સ્થિર થાય (એ) સ્થિર થતાં ‘જીવને મુખ્યત્વે બીજી અપેક્ષા લાગુ પડે...’ ઉપયોગ ત્યાંથી નીકળે નહિ, ઉપયોગ ત્યાં રહે એની અપેક્ષાએ ત્યાં ધારાવાહી ઉપયોગ કહેવાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહા...હા...! ધારાવાહી જ્ઞાન ને આ બધું શું હશે ? પૈસાની ધારાવાહીથી રળે નહિ.

મુમુક્ષુ :- પૈસાની ધારાવાહી એટલે ?

ઉત્તર :- દરરોજ પચીસ-પચાસ-સો, બસો, પાંચસો રળે. આ...હા...!

અહીં અમારે ‘પાલેજ’ દુકાન હતી ને ? ત્રણ ભાઈઓ ભેગા હતા. હંમેશાં સાતસો-આઠસોની પેદાશ. દિવસની, હોં ! એક દિવસના સાતસો-આઠસો ધારાવાહી આવે. ઘરાક એવા આવે. પાપની ધારા !

આ તો ધર્મની ધારાની વાત ચાલે છે. ધર્મની ધારાના બે પ્રકાર - એક ઉપયોગરૂપ ધારા રહે. એ તો છન્નસ્થને અંતર્મૂહુર્ત રહે પછી ખસી જાય. આઠમા ગુણસ્થાનથી ઉપયોગ ચાલે એ ખસે નહિ. એ ઉપયોગ થઈને પાછો શ્રેણી ચડીને કેવળજ્ઞાન પામે. અને નીચે ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે (ગુણસ્થાને) આ ધારાવાહી જ્ઞાન જે નિર્મળ પ્રગટ્યું છે એ ધારાવાહી (જ્ઞાન છે). એને ઉપયોગ ભલે રાગમાં જાય, પરમાં જાય (પણ) અંદર સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન થયું એ કંઈ ખસતું નથી. આહા..હા...!

આવા બધા બોલ ધારવા. શું કરવા ધારવા આવા બોલ ? એને સમજાવે છે. ભાઈ ! ખરેખર તો તારું સ્વરૂપ છે એ નિત્યાનંદ પ્રભુ, એના ઉપર ઉપયોગ ગયો, લાગ્યો. બસ ! પછી ભલે થોડો ખસી જાય પણ એ ઉઘાડ થયો અને દર્શન થયું એ તો સદાય રહેશે. ઉપયોગની અપેક્ષાએ બે. નીચલા ગુણસ્થાનવાળાને ઉપયોગ આવે પણ અંતર્મૂહુર્ત રહે. તરત ખસી જાય અને આઠમા ગુણસ્થાનથી ઉપયોગ આવે (એ) એક ધારાવાહી ઉપયોગ થઈને કેવળજ્ઞાન પામે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! આવું છે.

ધર્મધૂરંધર યોગીન્દ્રદેવ પોકાર કરે છે કે અરે ! આત્મા ! તું પરમાત્મા જેવો છો છતાં તું જિનમાં ને તારામાં ફેર પાડે છો ? ફેર પાડીશ તો ફેર કે દી છૂટશે ? તેથી કહે છે કે હું રાગવાળો અલ્પજ્ઞતાવાળો એમ મનન નહિ કરો પણ જે જિનેન્દ્ર છે તે જ હું છું એવું મનન કરો ! અરેરે, હું અલ્પજ્ઞ છું, મારામાં આવી કાંઈ તાકાત હોતી હશે ? - એ વાત રહેવા દે ભાઈ ! હું પૂરણ પરમાત્મા થવાને લાયક છું - એમ નહિ પણ પૂરણ પરમાત્મા અત્યારે હું છું - એમ મનન કર ! આહાહા !

-પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ મે-૨૦૦૨

ગાથા-૧૮૭થી૧૮૯

કેન પ્રકારેણ સંવરો ભવતીતિ ચેત્ -

અપ્પાણમપ્પણા રુંધિરુણ દોપુણ્ણપાવજોગેસુ।

દંસણ્ણાણમ્હિ ઠિદો ઇચ્છાવિરદો ય અણ્ણમ્હિ।।૧૮૭।।

જો સવ્વસંગમુક્કો જ્ઞાયદિ અપ્પાણમપ્પણો અપ્પા।

ણ વિ કમ્મં ણોકમ્મં ચેદા ચિંતેદિ એયત્તં।।૧૮૮।।

અપ્પાણં જ્ઞાયંતો દંસણ્ણાણમઓ અણ્ણમઓ।

લહદિ અચિરેણ અપ્પાણમેવ સો કમ્મપવિમુક્કં।।૧૮૯।।

આત્માનામાત્મના રુન્ધ્વા દ્વિપુણ્યપાપયોગયોઃ।

દર્શનજ્ઞાને સ્થિતઃ ઇચ્છાવિરતશ્ચાન્યસ્મિન્।।૧૮૭।।

યઃ સર્વસદ્ગમુક્તો ધ્યાયત્યાત્માનામાત્મનાત્મા।

નાપિ કર્મ નોકર્મ ચેતયિતા ચિન્તયત્યેકત્વમ્।।૧૮૮।।

આત્માનં ધ્યાયન્ દર્શનજ્ઞાનમયોઽનન્યમયઃ।

લભતેઽચિરેણાત્માનામેવ સ કર્મપ્રવિમુક્તમ્।।૧૮૯।।

યો હિ નામ રાગદ્વેષમોહમૂલે શુભાશુભયોગે વર્તમાનં દૃઢતરભેદવિજ્ઞાનાવષ્ટમ્બેન આત્માનં આત્મનૈવાત્યન્તં રુન્ધ્વા શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનાત્મન્યાત્મદ્રવ્યે સુષ્ટુ પ્રતિષ્ઠિતં કૃત્વા સમસ્તપરદ્રવ્યેચ્છાપરિહારેણ સમસ્તસદ્ગવિમુક્તો ભૂત્વા નિત્યમેવાતિનિષ્પ્રકમ્પઃ સન્ મનાગપિ કર્મનોકર્મણોરસંસ્પર્શન આત્મીયમાત્માનામેવાત્મના ધ્યાયન્ સ્વયં સહજચેતયિતૃત્વાદેકત્વમેવ ચેતયતે, સ ખલ્વેકત્વચેતનેનાત્યન્તવિવિક્તં ચૈતન્યચમત્કારમાત્રમાત્માનં ધ્યાયન્ શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમયમાત્મદ્રવ્યમવાપ્તઃ, શુદ્ધાત્મોપલમ્બે સતિ સમસ્તપરદ્રવ્યમયત્વમતિક્રાન્તઃ સન્, અચિરેણૈવ સકલકર્મવિમુક્તમાત્માનામવાપ્નોતિ। એષ સંવરપ્રકારઃ।

હવે પૂછે છે કે સંવર ક્યા પ્રકારે થાય છે ? તેનો ઉત્તર કહે છે :-

પુણ્યપાપયોગથી રોકીને નિજ આત્મને આત્મા થકી,

દર્શન અને જ્ઞાને ઠરી, પરદ્રવ્યઈચ્છા પરિહરી. ૧૮૭.

જે સર્વસંગવિમુક્ત, ધ્યાવે આત્મને આત્મા વડે,-
 -નહિ કર્મ કે નોકર્મ, ચેતક ચેતતો એકત્વને. ૧૮૮.
 તે આત્મ ધ્યાતો, જ્ઞાનદર્શનમય, અનન્યમયી ખરે,
 બસ અલ્પ કાળે કર્મથી પ્રવિમુક્ત આત્માને વરે. ૧૮૯.

ગાથાર્થ :- (આત્માનમ્) આત્માને (આત્માના) આત્મા વડે (દ્વિપુણ્યપાપયોગયોઃ) બે પુણ્ય-પાપરૂપ શુભાશુભયોગોથી (રુન્ધ્વા) રોકીને (દર્શનજ્ઞાને) દર્શનજ્ઞાનમાં (સ્થિતઃ) સ્થિત થયો થકો (ચ) અને (અન્યસ્મિન્) અન્ય (વસ્તુ)ની (ઇચ્છાવિરતઃ) ઇચ્છાથી વિરમ્યો થકો, (યઃ આત્મા) જે આત્મા, (સર્વસંઙમુક્તઃ) (ઇચ્છારહિત થવાથી) સર્વ સંગથી રહિત થયો થકો, (આત્માનમ્) (પોતાના) આત્માને (આત્માના) આત્મા વડે (ધ્યાયતિ) ધ્યાવે છે - (કર્મ નોકર્મ) કર્મ અને નોકર્મને (ન અપિ) ધ્યાતો નથી, (ચેતયિતા) (પોતે) 'ચેતયિતા (હોવાથી) (એકત્વમ્) એકત્વને જ (ચિન્તયતિ) ચિંતવે છે - ચેતે છે - અનુભવે છે, (સઃ) તે (આત્મા), (આત્માનં ધ્યાયન્) આત્માને ધ્યાતો, (દર્શનજ્ઞાનમયઃ) દર્શનજ્ઞાનમય અને (અનન્યમયઃ) 'અનન્યમય થયો થકો (અચિરેણ એવ) અલ્પ કાળમાં જ (કર્મપ્રવિમુક્તમ્) કર્મથી રહિત (આત્માનમ્) આત્માને (લભતે) પામે છે.

ટીકા :- જે જીવ રાગદ્વેષમોહ જેનું મૂળ છે એવા શુભાશુભ યોગમાં વર્તતા આત્માને દૈવતર (અતિ દૈવ) ભેદજ્ઞાનના અવલંબનથી આત્મા વડે જ અત્યંત રોકીને, શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનરૂપ આત્મદ્રવ્યમાં સારી રીતે પ્રતિષ્ઠિત (સ્થિર) કરીને, સમસ્ત પરદ્રવ્યની ઇચ્છાના ત્યાગ વડે સર્વ સંગથી રહિત થઈને, નિરંતર અતિ નિષ્કંપ વર્તતો થકો, કર્મ-નોકર્મનો જરા પણ સ્પર્શ કર્યા વિના પોતાના આત્માને જ આત્મા વડે ધ્યાતો થકો, પોતાને સહજ ચેતયિતાપણું હોવાથી એકત્વને જ^૩ ચેતે છે (-જ્ઞાનચેતનારૂપ રહે છે), તે જીવ ખરેખર, એકત્વ-ચેતન વડે અર્થાત્ એકત્વના અનુભવન વડે (પરદ્રવ્યથી) અત્યંત ભિન્ન ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર આત્માને ધ્યાતો, શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો થકો, શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ (પ્રાપ્તિ) થતાં સમસ્ત પરદ્રવ્યમયપણાથી અતિકાંત થયો થકો, અલ્પ કાળમાં જ સર્વ કર્મથી રહિત આત્માને પામે છે. આ સંવરનો પ્રકાર (રીત) છે.

ભાવાર્થ :- જે જીવ પ્રથમ તો રાગદ્વેષમોહ સાથે મળેલા મનવચનકાયાના શુભાશુભ યોગોથી પોતાના આત્માને ભેદજ્ઞાનના બળ વડે ચળવા ન દે, પછી તેને શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય આત્મસ્વરૂપમાં નિશ્ચળ કરે અને સમસ્ત બાહ્ય-અભ્યંતર પરિગ્રહથી રહિત થઈને કર્મ-નોકર્મથી ભિન્ન પોતાના સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થઈ તેને જ અનુભવ્યા કરે અર્થાત્ તેના જ ધ્યાનમાં રહે, તે જીવ આત્માને ધ્યાવવાથી દર્શનજ્ઞાનમય થયો થકો અને પરદ્રવ્યમયપણાને ઓળંગી ગયો થકો અલ્પ કાળમાં સમસ્ત કર્મથી મુક્ત થાય છે. આ સંવર થવાની રીત છે.

૧. ચેતયિતા = ચેતનાર; દેખનાર-જાણનાર
૨. અનન્યમય = અન્યમય નહિ એવો
૩. ચેતવું = અનુભવવું; દેખવું-જાણવું.

‘હવે પૂછે છે કે સંવર કયા પ્રકારે થાય છે ?’ લ્યો, આ પ્રશ્ન તો બરાબર છે. સંવર એટલે ધર્મની પહેલી શુદ્ધિ. નિર્જરા એ તો (શુદ્ધિની) વૃદ્ધિ છે. અનાદિથી અશુદ્ધિ છે. પર્યાયમાં અનાદિથી રાગની અશુદ્ધિ છે. આસ્રવ છે, ભાવાસ્રવ (છે). હવે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે, હવે સંવર કયા પ્રકારે થાય ? એનો પ્રકાર શી રીતે છે ? એનો ઉત્તર (કહે છે).

અપ્પાણમપ્પણા રુંધિરુણ દોપુણ્ણપાવજોગેસુ।

દંસણ્ણાણમ્હિ ઠિદો ઇચ્છાવિરદો ય અણ્ણમ્હિ।।૧૮૭।।

જો સવ્વસંગમુક્કો જ્ઞાયદિ અપ્પાણમપ્પણો અપ્પા।

ણ વિ કમ્મં ણોકમ્મં ચેદા ચિંતેદિ ઇયત્તં।।૧૮૮।।

અપ્પાણં જ્ઞાયંતો દંસણ્ણાણમઓ અણ્ણમઓ।

લહદિ અચિરેણ અપ્પાણમેવ સો કમ્મપ્રવિમુક્કં।।૧૮૯।।

પુણ્યપાપયોગથી રોકીને નિજ આત્માને આત્મા થકી,

દર્શન અને જ્ઞાને ઠરી, પરદ્રવ્યઈચ્છા પરિહરી. ૧૮૭.

જે સર્વસંગવિમુક્ત, ધ્યાવે આત્મને આત્મા વડે,-

-નહિ કર્મ કે નોકર્મ, ચેતક ચેતતો એકત્વને. ૧૮૮.

તે આત્મ ધ્યાતો, જ્ઞાનદર્શનમય, અનન્યમયી ખરે,

બસ અલ્પ કાળે કર્મથી પ્રવિમુક્ત આત્માને વરે. ૧૮૯.

ટીકા :- ‘જે જીવ રાગદ્વેષમોહ જેનું મૂળ છે એવા શુભાશુભ...’ ભાવ. શું કહ્યું ? કે, શુભાશુભ ભાવનું મૂળ રાગ-દ્વેષ ને મોહ છે. આહા..હા...! અહીં તો મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ એ શુભાશુભ ભાવની ઉત્પત્તિનું મૂળ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? રાગ-દ્વેષ ને મોહ - મિથ્યાત્વ જેનું મૂળ છે ‘એવા શુભાશુભ યોગમાં વર્તતા આત્માને...’ આહા..હા...! ‘દઢતર (અતિ દઢ) ભેદવિજ્ઞાનના અવલંબનથી...’ હવે સવળું કહે છે. એ રીતે છે. શુભાશુભ ભાવ મારા, એવો મિથ્યાત્વભાવ અને એને લાયક રાગ-દ્વેષ છે. એ બધા શુભાશુભ ભાવના મૂળિયા રાગ-દ્વેષ-મોહ છે. તેને દઢતર (અતિ દઢ). એકલું દઢ લીધું નહિ, તેમ દઢતમ ન લીધું, દઢતમ છેલ્લું છે. દઢતર વચલો બોલ લીધો. દઢ, દઢતર અને દઢતમ. દઢતમ એ ઉત્કૃષ્ટ બોલ છે. આહા..હા...!

‘આત્માને દઢતર ભેદવિજ્ઞાનના અવલંબનથી...’ લ્યો. ‘ભેદવિજ્ઞાનના અવલંબનથી આત્મા વડે જ અત્યંત રોકીને...’ આહા..હા...! શુદ્ધ સ્વરૂપ સન્મુખની એકાગ્ર થઈને રાગ ને દ્વેષ ને મોહને રોકીને. ‘શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનરૂપ આત્મદ્રવ્યમાં...’ હવે આત્મા કેવો છે (એ) પહેલું સિદ્ધ કર્યું. આત્મા શુદ્ધ દર્શનજ્ઞાનરૂપ આત્મા (છે). આત્મા એટલે શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શનરૂપ તે આત્મા.

દયા, દાન, વ્રતાદિના વિકલ્પ છે એ કંઈ આત્મા નહિ, એ અનાત્મા છે. આહા..હા...!

‘ભેદવિજ્ઞાનના અવલંબનથી આત્મા વડે જ અત્યંત રોકીને,..’ આત્મા વડે જ અત્યંત રોકીને. એની મેળાએ રોકાય, એમ નહિ એમ કહે છે. આહા..હા...! પોતાનો ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપ, તેનો આશ્રય લઈ તેના અવલંબનથી દઢપણે રાગ-દ્વેષ-મોહને અટકાવે છે. અટકાવે છે એ શબ્દ છે, એ તો ઉપદેશમાં કહેવાય. અટકી જાય છે. શબ્દ તો આવે, ઉપદેશ શૈલી છે ને ! આ..હા...!

‘અત્યંત રોકીને શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનરૂપ આત્મદ્રવ્ય...’ આત્મા કોને કહીએ ? કહે છે પ્રભુ. તો શુદ્ધ દર્શન, જ્ઞાન - જ્ઞાતા-દષ્ટા તે આત્મા. આ..હા..હા...! આખા લોકાલોક હો, રાગથી માંડીને તે બધા જ્ઞાનના, દર્શનના શેય અને દષ્ય છે. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા દર્શન, જ્ઞાનરૂપ છે, જ્ઞાન અને દર્શન સ્વરૂપ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધ એટલે શું ?

ઉત્તર :- પવિત્ર. શુદ્ધનો અર્થ (પવિત્ર). શુદ્ધ છે, અશુદ્ધતા નથી. શુભ અને અશુભ ભાવ અશુદ્ધ છે, શુભ અને અશુભ ભાવ અશુદ્ધ છે. એ અશુદ્ધને શુદ્ધ ભાવથી રોકીને. આ..હા...! આવો સંવર. આમ કરે ત્યારે ધર્મ થાય. અહીં મોં-માથું હાથ આવે નહિ. આહા..હા...!

આચાર્યોના તો હૃદય - અભિપ્રાય તો બહુ જોરદાર છે. એ તો દઢતર અભ્યાસથી રોકીને સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ પૂર્ણ કરી લેજે. આહા..હા...! ‘શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનરૂપ આત્મદ્રવ્યમાં સારી રીતે પ્રતિષ્ઠિત...’ ભાષા છે ? એકલો ‘પ્રતિષ્ઠિત’ શબ્દ નથી વાપર્યો. સારી રીતે સ્થિર થઈને. સારી રીતે અંદર આનંદમાં (સ્થિર થઈને). આ..હા...! પ્રભુ દર્શન ને જ્ઞાન ને આનંદરૂપ છે તેમાં સારી રીતે ઠરીને. આહા..હા...!

‘સમસ્ત પરદ્રવ્યની ઇચ્છાના ત્યાગ વડે...’ પોતાના આત્મા સિવાય જેટલા પરઆત્માઓ અને પરશરીરો, પરદ્રવ્ય (છે), એ બધા પ્રત્યેની ઇચ્છાના ત્યાગ વડે. આવું તો બાવો થાય તો થાય એમ કહે. (કોઈ) એમ કહેતો હતો. બાવો જ છે, સાંભળને ! જ્યાં હોય ત્યાં તું પરથી તો રહિત જ છો. ખરેખર તો અંદર ઇચ્છાથી પણ રહિત જ તારું સ્વરૂપ છે. આ..હા...! ઈ તો પહેલું કહ્યું. શુદ્ધ દર્શનજ્ઞાનરૂપ જ તું આત્મા છો. આહા..હા...! ઇચ્છા તારામાં છે જ નહિ પછી કરવી ને રોકવી ઈ ક્યાં રહ્યું ? આ..હા...! પણ સ્વરૂપમાં ઠરે ત્યારે ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતી નથી એટલે એને રોકે છે એમ કહેવામાં આવે છે. કારણ કે સંવર છે ખરો ને. (ઇચ્છાનો) નિરોધ કરે છે, એમ.

‘પરદ્રવ્યની ઇચ્છાના ત્યાગ વડે...’ સમસ્ત પરદ્રવ્ય. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર (પણ) પરદ્રવ્ય છે. ‘ત્યાગ વડે સર્વ સંગથી રહિત થઈને...’ આહા..હા...! અંતરમાં સર્વ સંગથી રહિત થઈ પરદ્રવ્યથી તો ઇચ્છા નિરોધ કરી અને અંદર જે રાગ છે ત્યાંથી સંગ છોડી.. આ..હા...!

‘નિરંતર અતિ નિષ્કંપ વર્તતો થકો...’ આહા..હા...! ‘નિરંતર અતિ નિષ્કંપ વર્તતો થકો...’ ભાષા જુઓ ! નિરંતર અતિ નિષ્કંપ વર્તતો, પાછો. અતિ નિષ્કંપ. આહા..હા...! ‘કર્મ-નોકર્મનો જરા પણ સ્પર્શ કર્યા વિના...’ કર્મ અને શરીરાદિ, વાણી આદિ કોઈને અડચા વિના ‘પોતાના આત્માને જ...’ પોતાનો ભગવાન દર્શન, જ્ઞાનરૂપ આત્મા. એવા ‘આત્માને જ આત્મા વડે...’ ‘પોતાના આત્માને જ...’ આ..હા..હા...! જે શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનરૂપ છે તેને. આત્મા વડે, એ શુદ્ધ દર્શનપર્યાય વડે. આહા..હા...!

‘પોતાને સહજ ચેતયિતાપણું હોવાથી...’ ભેગું કર્યું. પહેલા દર્શન-જ્ઞાન કહ્યું હતું ને ? દર્શન-જ્ઞાનરૂપ ત્યાં (કહ્યું હતું). હવે ભેગું લીધું. ‘પોતાને સહજ ચેતયિતાપણું હોવાથી...’ ચેતયિતા – એ તો જાણનાર-દેખનાર જ છે, બસ ! જગતને ચેતનારો છે. જગતને બનાવનારો નથી, જગતમાં ભળનારો નથી, જગતથી કાંઈ લેવું નથી, જગતથી નિરાળો ચેતનારો જીવ ભગવાન છે. આહા..હા...! પહેલા દર્શન-જ્ઞાનરૂપ આત્મા કીધો હતો ને ? અહીં એક શબ્દ વાપર્યો. ‘પોતાને સહજ ચેતયિતાપણું હોવાથી એકત્વને જ ચેતે છે...’ આ..હા..હા...! જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, જ્ઞાનને ચેતે છે – અનુભવે છે. એકલું જ્ઞાનને અનુભવે. આ..હા...! આ બધી વાત મોટી, પણ પહેલું શું કરવું ? પહેલું આ જ કરવું. પહેલું જ આ છે. ૧૭ ગાથામાં કીધું નહિ ? ૧૭ ગાથામાં કીધું, પહેલું શું ? પહેલો આત્માને જાણવો. પહેલો નય, નિષ્કેપથી જાણવો એમ કાંઈ કહ્યું નથી. ૧૭ ગાથા. ભગવાનઆત્મા જેવો તું ભૂલ્યો છો એને એવી જ રીતે પહેલો જાણ. આહા..હા...!

જેવી રીતે તેં તને જાણવાની ભૂલ કરી છે, જાણવાની રીત છોડીને એ ભૂલને છોડીને એકાકાર થા. આહા..હા...! જગતની બધી ચીજો વ્યવહારે જ્ઞેય છે. એમાં કોઈ ઠીક-અઠીક કે એવું કોઈ જ્ઞેય નથી. બે ભાગલા પાડવા એવું કંઈ જ્ઞેયમાં નથી. એથી ચેતયિતાપણું હોવાથી એ એકત્વને જ ચેતે છે. એકપણાને જ જાણે છે. આહા..હા...! પંચ પરમેષ્ઠી, આ વેપાર-ધંધા, બાયડી, છોકરા ઠીક એવો ભેદ આમાં નથી. જાણનારને જાણવામાં આવતી ચીજમાં ભેદ નથી. એકરૂપે બધી ચીજો જ્ઞેય તરીકે છે. આહા..હા...! પંચ પરમેષ્ઠીને પરદ્રવ્યમાં નાખ્યા. આ..હા...!

‘ચેતે છે...’ (એટલે) અનુભવવું, દેખવું-જાણવું. ‘(-જ્ઞાનચેતનારૂપે રહે છે),...’ શું કહ્યું ? રાગચેતના, કર્મચેતના અને કર્મફળચેતના. રાગની ચેતના અનુભવવું એ કર્મચેતના. એના ફળનો દુઃખનો અનુભવ કરવો એ કર્મફળચેતના. એ તો અનાદિથી રાગનું કર્મચેતનાપણું કરતો આવે છે. એ તો સંસાર છે. આહા..હા...! એ સંસારમાર્ગમાં મોટો અબજોપતિ હોય તોપણ એ રાગને જ અનુભવે છે. સ્વર્ગના દેવતા, લ્યો. આહા..હા...! મિથ્યાદષ્ટિ છે એ તો રાગને જ વેદે છે, બસ ! કષાયને વેદે છે. આહા..હા...! તેને છોડી દઈ છે ?

અહીં આવ્યું. ‘ચેતયિતાપણું હોવાથી એકત્વને જ ચેતે છે (-જ્ઞાનચેતનારૂપે રહે છે),

તે જીવ ખરેખર, એકત્વ-ચેતન વડે...' પોતા તરફના એકત્વ-ચેતન વડે. પોતાના તરફના જાણવા-દેખવાના સ્વભાવ વડે. આહા..હા...! 'અર્થાત્ એકત્વના અનુભવન વડે...' એકપણાનો જ અનુભવ, જેમાં કોઈ વિકલ્પ, બીજી ચીજ નહિ. આહા..હા...! એવા અનુભવ વડે. શું આ પૂછે છે ? એનો ઉત્તર છે. સંવર ક્યા પ્રકારે થાય ? એ પ્રકારની વાત ચાલે છે. આહા..હા...! દુકાનના ધંધા કે વેપાર આખો દિ' ત્રેવીસ કલાક એ લ્યે. એકાદ કલાક સાંભળવા જાય. એમાં એરણની ચોરી ને સોયનું દાન. ધર્મ તો એક કોર રહ્યો પણ પુણ્ય પણ નહિ એમ કહે છે. આહા..હા...! અરે...! મોહે મારી નાખ્યા જગતને. આહા..હા...!

એકલો ચેતન પ્રભુ, એને ચેતીને - અનુભવીને. આહા..હા...! 'પરદ્રવ્યથી) અત્યંત ભિન્ન...' અત્યંત ભિન્ન, એકલું ભિન્ન નહિ. આહા..હા...! 'અત્યંત ભિન્ન ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર આત્માને ધ્યાતો,...' ચૈતન્યચમત્કાર, ચૈતન્યચમત્કાર ! આ..હા...! જેને જ્ઞાનની દશામાં અનંતુ જાણવું થાય, જેના દર્શનમાં અનંતુ દેખવું થાય, આ..હા...! એવો ચૈતન્યચમત્કાર. ચૈતન્યચમત્કાર, દુનિયામાં ચમત્કાર હોય તો એ છે. બીજા ચમત્કાર તો થોથાં છે. આ..હા...! 'ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર આત્માને...' 'પરદ્રવ્યથી) અત્યંત ભિન્ન...' અને 'ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર આત્માને ધ્યાતો,...' આ..હા...! 'શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો થકો,...' ત્યાંથી હઠીને અંદરમાં અનુભવે ત્યારે તો શુદ્ધ આત્મા દર્શન-જ્ઞાનમય અનુભવે. શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાન છે ઈ આત્મા. પહેલા કહ્યું હતું, શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનરૂપ આત્મા. ત્રીજી લીટીમાં કહ્યું હતું. આહા..હા...!

'ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર આત્માને ધ્યાતો, શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો થકો,...' આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો થકો (કહ્યું છે), જોયું ? ગુણને નહિ, પર્યાયને નહિ. આહા..હા...! પરદ્રવ્યથી, ઈચ્છાથી ખસ્યો એટલે સ્વદ્રવ્યમાં આવ્યો, બસ ! એ આત્માને 'આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો થકો,...' લ્યો ! આત્માને ગુણ છે, એ ગુણને પ્રાપ્ત થયો એમ નથી લીધું. આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો એમાં અનંતા ગુણ આવી ગયા. આહા..હા...! 'આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો થકો, શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ...' (એટલે) અનુભવ. શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ એ સંવર. આહા..હા...! પાને પાને આ ભર્યું છે. છતાં લોકો પણ એમ (કહે છે) શુભભાવથી ધર્મ, શુભભાવથી ધર્મ પોકાર્યા કરે છે. અને (અહીંનો) વિરોધ કરે છે.

મુમુક્ષુ :- આચાર્યે શુદ્ધ ઉપયોગ જ કહી દીધો.

ઉત્તર :- આત્મા છે કે નહિ ? આત્મા છે કે નહિ આ કાળે ? આહા..હા...! ત્રણે કાળે (છે), એને કોઈ કાળ લાગુ પડતો નથી. આ..હા...!

સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! ચેતનારો દર્શન-જ્ઞાનરૂપ એ આત્મદ્રવ્ય, એને પ્રાપ્ત કરે. પરદ્રવ્યથી દષ્ટિ છોડી આને પ્રાપ્ત કરે. છે ? 'શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ (પ્રાપ્તિ) થતાં સમસ્ત પરદ્રવ્યમયપણાથી અતિકાંત થયો થકો,...' શુદ્ધ સ્વરૂપની અંતર દષ્ટિ અને ઉપયોગ જામતો.. આહા..હા...! ત્યારે 'પરદ્રવ્યમયપણાથી અતિકાંત થયો થકો,...' પરદ્રવ્યથી અતિકાંત (એટલે)

વેગળો પડ્યો. ‘અલ્પ કાળમાં જ...’ ‘અચિરેણ’ શબ્દ છે ને ? ‘અચિરેણ’ શબ્દ છે ને અંદર ? ‘અચિરેણ’ (મૂળ ગાથાની) છેલ્લી લીટી છે. ‘લહદિ અચિરેણ’ અલ્પ કાળમાં એ પરમાત્મા થાય છે. ‘અચિરેણ’ ‘અલ્પ કાળમાં જ...’ એમ છે ને ? ‘અચિરેણ’ એમ છે. ‘અચિરેણ’ ‘અલ્પ કાળમાં જ...’ ક્યાં આમાં કમબદ્ધ રહ્યું ? અલ્પ કાળમાં પામે. એ તો એની સ્થિતિ બતાવે છે. (જેને) આવું હોય, કેવળ પામવાને લાંબો કાળ હોય નહિ. કમબદ્ધ એમાં જ આવી જાય છે. આહા..હા...! એના કમમાં આ અનુભવ કરે, એને કમમાં કેવળજ્ઞાન લેવાને થોડી જ વાર હોય, એમ કહે છે. આહા..હા...!

‘અલ્પ કાળમાં જ સર્વ કર્મથી રહિત આત્માને પામે છે. આ સંવરનો પ્રકાર (રીત) છે.’ સંવર કરવાની આ રીત છે. બેય હાથ જોડે ને આ કરો ને એ રીત નથી, કહે છે. આ છોકરાઓ સંવર કરવા બેસે ને ! સામાયિક (કરે એટલે) પૈસા ચાર આના, આઠ આના, રૂપિયો કે કાંઈક આપે (એટલે) બધા ભેગા થાય. થઈ ગયો સંવર, ઓ..હો..હો...!

‘આ સંવરનો પ્રકાર...’ સંવર થવાની આ રીત અને પ્રકાર અને આ વિધિ, સંવર થવાની વિધિ છે. આહા..હા...! દુકાનનું કરીએ, નોકરનું કરીએ, બાયડીનું કરીએ અને સંવર કરીએ એવા બે ભાગ હશે ? જ્યાં સુધી પરનું કર્તાપિણું માને છે, ભલે સ્ત્રી હોય કે એનો આત્મા હોય કે એનું શરીર (હોય) એનાથી ઠીક માને છે, આ ઠીક છે (એમ માને છે) ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ ભાવ છે.

મુમુક્ષુ :- આત્મા એક છે.

ઉત્તર :- એકલો આત્મા, એક જ આત્મા, એમાં બીજો કોઈ છે નહિ. આહા..હા...! ગૃહસ્થાશ્રમમાં ક્ષાયિક સમકિત પામે તોપણ મારા શુદ્ધ એક દર્શન-જ્ઞાનમય, અપૂર્ણ પણ નહિ, આહા..હા...! વિકાર તો નહિ, પર તો નહિ. સંપૂર્ણ જ્ઞાન-દર્શનમય ભગવાન, તેને પામે છે, લ્યો !

ભાવાર્થ :- ‘જે જીવ પ્રથમ તો રાગદ્વેષમોહ સાથે મળેલા મનવચનકાયાના શુભાશુભ યોગોથી...’ એમાં (-ટીકામાં) કહ્યું હતું ને ? ‘રાગદ્વેષમોહ જેનું મૂળ છે એવા શુભાશુભ...’ શુભાશુભમાં આનું મૂળિયું, રાગ-દ્વેષ-મોહ છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! ‘પ્રથમ તો રાગદ્વેષમોહ સાથે મળેલા મનવચનકાયાના શુભાશુભ યોગોથી પોતાના આત્માને ભેદજ્ઞાનના બળ વડે...’ જુદા પાડવાના બળ વડે. આહા..હા...! ‘ચળવા ન દે...’ પરદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્ય તરફના વલણનો રાગ, એનાથી ભેદજ્ઞાન કરતાં ‘ચળવા ન દે...’ આહા..હા...! જ્ઞાનનું ખેંચાણ જ્ઞાનમાં રહે. રાગ અને પરદ્રવ્યમાં જાય નહિ. આહા..હા...! આ સંવરની રીત છે.

‘પછી તેને શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય આત્મસ્વરૂપમાં નિશ્ચળ કરે...’ અંદર નિશ્ચળ કરે. ચળે નહિ, આમ સ્થિર થાય. આ..હા...! ‘અને સમસ્ત બાહ્ય-અભ્યંતર પરિગ્રહથી રહિત થઈ...’ નિર્ગ્રંથ લીધું છે ને ? (એટલે) મુનિ. આહા..હા...! મુનિ આવા હોય, એમ કહે છે.

‘શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય...’ આત્મદ્રવ્યને પ્રાપ્ત થયો થકો, શુદ્ધ આત્માને અનુભવી. શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ પ્રાપ્ત થતાં સમસ્ત પરદ્રવ્યથી અતિકાંત થયો થકો. પરદ્રવ્યથી છૂટી ગયો, એ તો આવી ગયું નહિ ? ‘ચળવા ન દે’ એ ભાવાર્થમાં આવ્યું.

‘બાહ્ય-અભ્યંતર પરિગ્રહથી રહિત થઈને કર્મ-નોકર્મથી ભિન્ન પોતાના સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થઈ તેને જ અનુભવ્યા કરે અર્થાત્ તેના જ ધ્યાનમાં રહે,...’ આહા..હા...! સમ્યગ્દર્શન એ ધ્યાનમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. વિકલ્પના વિચારમાં ન થાય. કેમકે વસ્તુ પોતે વીતરાગ સ્વરૂપ છે, એથી એને વીતરાગી પર્યાયનું ધ્યાન (થાય) એમાં જ ઈ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય. આહા..હા...! ‘અનુભવ્યા કરે અર્થાત્ તેના જ ધ્યાનમાં રહે, તે જીવ આત્માને ધ્યાવવાથી...’ (અર્થાત્) આત્માનું ધ્યાન કરવાથી. આહા..હા...! ‘દર્શનજ્ઞાનમય થયો થકો અને પરદ્રવ્યમયપણાને ઓળંગી ગયો...’ આહા..હા...! આત્મા સિવાયના જેટલા દ્રવ્યો, રાજપાટ, સ્ત્રી, છોકરા, કુટુંબ, દીકરી, દીકરા, પટારા, માલ એ બધાથી છૂટી ગયો. બધાથી જુદો જ છે. પણ ઈચ્છાથી જ્યાં છૂટી ગયો તો બધા પરદ્રવ્યથી છૂટી ગયો. આહા..હા...! જુઓ ! આ મુનિપણાની દશા ! આ..હા...! ‘પરદ્રવ્યમયપણાને ઓળંગી ગયો થકો અલ્પ કાળમાં સમસ્ત કર્મથી મુક્ત થાય છે. આ સંવર થવાની રીત છે.’ લ્યો ! સંવર કેમ થાય ? કે, આમ થાય. આહા..હા...! એની રીતેય આકરી.

મુમુક્ષુ :- ભેદવિજ્ઞાનથી થાય.

ઉત્તર :- બધું તદ્દન જુદું છે. આ..હા...! ઈચ્છા અને પરદ્રવ્યથી ખાલી છે. તારા અનંત ગુણથી ભરેલો છે. આ બે વાત. ઈચ્છા માત્રથી અને પરદ્રવ્ય માત્રથી તું ખાલી છે. આહા..હા...! અને તારા અનંત ગુણોથી પૂર્ણ ભરેલો છે. ઓ..હો...! આવું આત્માનું માહાત્મ્ય કેમ આવે ? આખો દિ’ ગૂંચવણમાં પડ્યો (હોય). આ વિના એને જન્મ-મરણના અંત ન આવે, ભવભ્રમણ ન મટે. આ..હા...! શુદ્ધ દર્શનજ્ઞાનમય આત્માને પરદ્રવ્યથી ભિન્ન ચેતતો, અનુભવતો, ધ્યાતો સ્થિર થઈને અલ્પ કાળમાં પૂર્ણ પરમાત્માને પામે છે. અલ્પ કાળમાં જેવો આત્મા છે એવો પામે છે. આહા..હા...! પંચમ આરાના મુનિ પણ આમ કહે છે. ગાથા એવી છે ને ! એમ કહેતા નથી કે, અત્યારે મોક્ષ નથી. આમ કરતાં કરતાં મોક્ષ થાય ઈ છે.

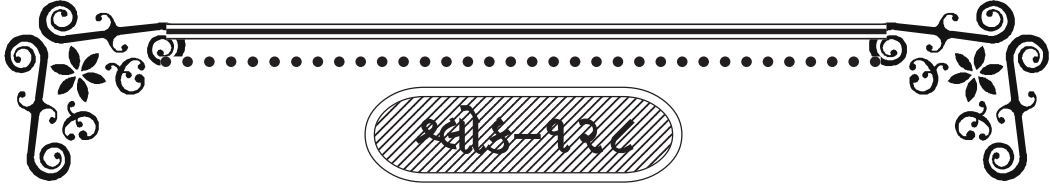
આ તો (કેટલાક) એમ કહે કે, અત્યારે શુભઉપયોગ જ છે. અર..ર...! એટલે અધર્મ જ છે. આહા..હા...! શુભ ઉપયોગ છે એ પુણ્ય છે અને પુણ્યના અભિલાષી છે એ ભોગના અભિલાષી છે. આ..હા...! જેને શુભભાવ - પુણ્ય વ્હાલું લાગે છે, એના ફળ તરીકે વિષય મળે, તેના ભોગવવાના એ કામી છે. આહા..હા...! શુભભાવ પુણ્ય છે એ ભોગનું કારણ છે. હવે ઈ કહે છે, પુણ્ય છે ઈ ભોગનું કારણ છે, એ અત્યારે મળે. આહા..હા...! દુનિયા આંધળી પણ ચાલે છે ને !

મુમુક્ષુ :- શુભ ભાવમાં આત્માની અભિલાષા રાખે છે.

ઉત્તર :- (શુદ્ધભાવમાં) એકલી આત્માની (અભિલાષા) છે, શુદ્ધ આત્મા. અભિલાષા એટલે એની તરફ વલણ, એકાગ્રતા. અભિલાષા એટલે ઇચ્છા એમ નહિ.

મુમુક્ષુ :- શુભભાવમાં (આચરણ) કરે ને આત્માની અભિલાષા..

ઉત્તર :- નહિ, નહિ. શુદ્ધ, શુદ્ધ. શુદ્ધ ભાવની અભિલાષા કરે. શુભને તો સંસાર... સંસાર... સંસાર (કીધું છે). અરે...! પુણ્યને તો ત્યાં સુધી કીધું છે, જે કોઈ પુણ્ય કરે એને વિષયના ભોગની ઇચ્છા છે. 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકામાં (છે). 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકામાં (આવે છે). જે કોઈ પ્રેમથી શુભભાવને કરે છે, ભોગ જેના ફળ, એની (એને) અભિલાષા છે. આહા..હા...! અભવી માટે પણ આવ્યું ને ? 'ભોગનિમિત્તમ્' 'બંધ અધિકાર', બીજે ઠેકાણે છે. આ..હા...! શુભભાવ એ પુણ્ય છે અને તેના ફળ તરીકે બંધ છે અને એના ફળ તરીકે વિષયો મળે. એટલે પુણ્યના પ્રેમીઓ વિષયના ભોગવવાના પ્રેમી છે. આહા..હા...! પુણ્ય તો જ્ઞાનીને ય આવે પણ પ્રેમ નથી. આહા..હા...! રુચિ અને સુખબુદ્ધિ નથી. અજ્ઞાનીને તો એમાં સુખબુદ્ધિ છે. આહા..હા...! બે-ત્રણ ઠેકાણે આવશે. શુભભાવ ભોગનું કારણ છે, શુભભાવના ફળમાં એને ભોગ મળે છે. ઘણે ઠેકાણે શુભભાવનું (આવે છે). આ..હા...!

(માલિની)

નિજમહિમરતાનાં ભેદવિજ્ઞાનશક્ત્યા
ભવતિ નિયતમેષાં શુદ્ધતત્ત્વોપલમ્ભઃ ।
અચલિતમખિલાન્યદ્રવ્યદૂરેસ્થિતાનાં
ભવતિ સતિ ચ તસ્મિન્નક્ષયઃ કર્મમોક્ષઃ । ।૧૨૮ । ।

હવે આ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- (ભેદવિજ્ઞાનશક્ત્યા નિજમહિમરતાનાં ણાં) જેઓ ભેદવિજ્ઞાનની શક્તિ વડે નિજ (સ્વરૂપના) મહિમામાં લીન રહે છે તેમને (નિયતમ) નિયમથી (ચોક્કસ) (શુદ્ધતત્ત્વોપલમ્ભઃ) શુદ્ધ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિ (ભવતિ) થાય છે; (તસ્મિન્ સતિ ચ) શુદ્ધ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિ થતાં, (અચલિતમ અખિલ-અન્યદ્રવ્ય-દૂરે-સ્થિતાનાં) અચલિતપણે સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોથી દૂર વર્તતા એવા તેમને, (અક્ષયઃ કર્મમોક્ષઃ ભવતિ) અક્ષય કર્મમોક્ષ થાય છે (અર્થાત્ ફરીને કદી કર્મબંધ ન થાય એવો કર્મથી છુટકારો થાય છે). ૧૨૮.

શ્લોક ૧૨૮ ઉપર પ્રવચન

‘હવે આ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે :-’ લ્યો. ૧૨૮ (કળશ).

નિજમહિમરતાનાં ભેદવિજ્ઞાનશક્ત્યા
ભવતિ નિયતમેષાં શુદ્ધતત્ત્વોપલમ્ભઃ ।
અચલિતમખિલાન્યદ્રવ્યદૂરેસ્થિતાનાં
ભવતિ સતિ ચ તસ્મિન્નક્ષયઃ કર્મમોક્ષઃ ॥૧૨૮ ॥

આહા..હા..! ‘જેઓ ભેદવિજ્ઞાનની શક્તિ વડે...’ એટલે શું ? દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિનો રાગ જે થાય છે, એ રાગથી પણ ભિન્ન પડીને. આહા..હા..! ‘ભેદવિજ્ઞાનની શક્તિ વડે...’ એમ કીધું ને ? કે રાગની શક્તિ વડે ? આ..હા..! રાગથી પણ ભિન્ન પાડીને ભેદજ્ઞાનની શક્તિ વડે. આહા..હા..! શુભરાગની સહાયથી કે મદદથી (એમ નથી કહ્યું). આહા..હા..! દ્વિગંબર મુનિના વચનો આકરા છે. એકદમ પૂર્ણાનંદનો નાથ છે અને રાગાદિ બધી ચીજો તો કૃત્રિમ છે. આહા..હા..! અકૃત્રિમ એવો ભગવાન શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનમય, એનું ધ્યાન કર, એને ધ્યાનમાં લે. આહા..હા..! એને લક્ષમાં લે. આ..હા..! એને જ્ઞેય બનાવ, એને દષ્ટા થઈને દશ્ય બનાવ. આ..હા..! પૂર્ણ સ્વરૂપ તે દષ્ટા છે, તે જ્ઞાન છે. એમ જ્ઞાન અને દર્શન પર્યાયમાં બનાવ. આહા..હા..!

‘ભેદવિજ્ઞાનશક્ત્યા નિજમહિમરતાનાં’ ‘ભેદવિજ્ઞાનની શક્તિ વડે નિજ (સ્વરૂપના) મહિમામાં લીન રહે છે...’ આ..હા..! સમકિતી ધર્મમાં લીન રહે છે. રાગથી ભિન્ન પડેલું જ્ઞાન, એ જ્ઞાનમાં લીન રહે છે. આહા..હા..! રાગ આવે પણ તેમાં એકાગ્ર થતો નથી તેમ તેમાં પોતાનું સ્વરૂપ છે એમ માનતો નથી. ભેદવિજ્ઞાનના બળથી. આહા..હા..! નિજ સ્વરૂપના મહિમામાં લીન રહે છે. રાગથી આમ ભેદ પાડ્યો પણ પાછું નિજ સ્વરૂપમાં લીન રહે છે, એમ. ભેદજ્ઞાનના બળથી ઇચ્છા માત્રથી જુદો પડી અને નિજ સ્વરૂપમાં લીન રહે છે. આહા..હા..! સમજાણું ? નિજ સ્વરૂપમાં લીન રહે છે, એમ કહે છે.

‘તેમને નિયમથી (ચોક્કસ)...’ ‘શુદ્ધતત્ત્વોપલમ્ભઃ’ ‘શુદ્ધ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિ થાય છે...’ નિયમથી થાય, નિશ્ચયથી થાય. ભેદવિજ્ઞાનની શક્તિથી ‘નિજમહિમરતાનાં’ પોતાના સ્વરૂપની મહિમામાં લીન. આ..હા..! સ્વરૂપની મહિમામાં લીન (રહે છે). ‘તેમને નિયમથી (ચોક્કસ)...’ શુદ્ધ તત્ત્વનો અનુભવ એટલે શુદ્ધ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, એને શુદ્ધ તત્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. આહા..હા..! શુદ્ધ તત્ત્વનો અનુભવ થાય છે.

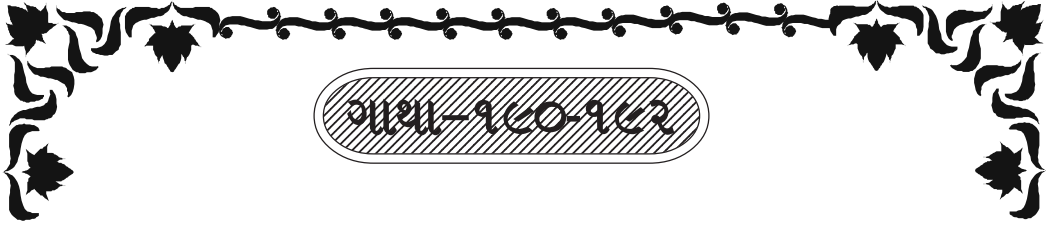
‘તસ્મિન્ સતિ’ ‘શુદ્ધ તત્ત્વનો...’ અનુભવ થતાં. ‘તસ્મિન્’ થતાં. આત્માનો રાગથી ભિન્ન અનુભવ થતાં. શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનરૂપનો અનુભવ થતાં. ‘અચલિતપણે સમસ્ત અન્ય દ્રવ્યોથી દૂર...’ આહા...હા...! ચળે નહિ એ રીતે. સમસ્ત અન્ય દ્રવ્યોમાં બધું આવી ગયું. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, મંદિર, મૂર્તિ (બધું આવી ગયું). રાગ તો ક્યાંય રહી ગયો. આ તો બધું બહાર, બહાર.

‘સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોથી દૂર વર્તતા એવા તેમને,...’ આ...હા...! ‘અક્ષયઃ કર્મમોક્ષઃ ભવતિ’ આ...હા...હા...! ‘અક્ષય કર્મમોક્ષ થાય છે...’ એટલે ? ‘(ફરીને કદી કર્મબંધ ન થાય એવો કર્મથી છૂટકારો થાય છે).’ આ...હા...! જુઓ ભાષા ! ઇચ્છાથી અને પરદ્રવ્યથી આત્માને ભિન્ન પાડી અને ભિન્ન આત્માનો જે અનુભવ કરે, એમાં સ્થિર થાય, એમાં જમવટ થાય તો તેને અલ્પ કાળમાં મુક્તિ થાય. એમ નથી કીધું કે, એવું થઈને વચ્ચે પડી જશે, ફલાણું થશે. આ...હા...! આ તો વીરાના કામ છે. કાયરના કામ નથી. બચાવ કરવો કે આનાથી થાય ને આનાથી થાય. આ...હા...!

‘અક્ષય કર્મમોક્ષ થાય છે (અર્થાત્ ફરીને કદી કર્મબંધ ન થાય...)’ એવો મોક્ષ થાય છે. કર્મનો ક્ષય થયો એ થયો. આહા...હા...! ‘(એવો કર્મથી છૂટકારો થાય છે).’ એને કોઈ જાતનું પછી કર્મ રહેતું નથી. આ...હા...!

અંદર ભગવાન આત્મામાં બે પ્રકાર છે; એક ત્રિકાળી ધ્રુવ ને એક વર્તમાન પર્યાય. આ સિવાયની બીજી કોઈ વસ્તુ એમાં છે જ નહિ. સ્ત્રી-પુત્ર, કુટુંબ એ તો બધાં પર છે, તે તેને કારણે આવ્યા છે, તેના કારણે રહે છે, તારામાં નથી ને તારા નથી; અંદર હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષય-ભોગ, વાસનાના અશુભભાવ એ તારા નથી, તારામાં નથી અને દયા, દાન, વ્રત, તપ, ભક્તિ, પૂજા, જાત્રા, ભગવાનના સ્મરણના ભાવ એ પણ પુણ્યભાવ છે એ પણ તારી વસ્તુમાં નથી પણ અહીં તો કહે છે કે ક્ષણિક નિર્મળ પર્યાય પણ તારી વસ્તુમાં નથી. જ્યાં ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ બિરાજે છે ત્યાં અંદરમાં જાને ! પર્યાય ક્ષણિકને ત્યાં લઈ જાને ! ક્ષણિક પર્યાય ઉપર નજર ન કર. આહાહા ! શું અદ્ભુત વાત કરી છે !

– પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ જૂન-૨૦૦૨

केन क्रमेण संवरो भवतीति चेत् -

तेसिं हेदू भणिदा अज्झवसाणाणि सब्बदरिसीहिं ।
 मिच्छत्तं अण्णाणं अवरियभावो य जोगो य ॥१९०॥
 हेदुअभावे णियमा जायदि णाणिस्स आसवणिरोहो ।
 आसवभावेण विणा जायदि कम्मस्स वि णिरोहो ॥१९१॥
 कम्मस्साभावेण य णोकम्माणं पि जायदि णिरोहो ।
 णोकम्मणिरोहेण य संसारणिरोहणं होदि ॥१९२॥
 तेषां हेतवो भणिता अध्यवसानानि सर्वदर्शिभिः ।
 मिथ्यात्वमज्ञानमविरतभावश्च योगश्च ॥१९०॥
 हेत्वभावे नियमाज्जायते ज्ञानिन आस्रवनिरोधः ।
 आस्रवभावेन विना जायते कर्मणोऽपि निरोधः ॥१९१॥
 कर्मणोऽभावेन च नोकर्मणामपि जायते निरोधः ।
 नोकर्मनिरोधेन च संसारनिरोधनं भवति ॥१९२॥

सन्ति तावज्जीवस्य आत्मकर्मैकत्वाध्यासमूलानि मिथ्यात्वाज्ञानाविरतियोगलक्षणानि अध्यवसानानि । तानि रागद्वेषमोहलक्षणस्यास्रवभावस्य हेतवः । आस्रवभावः कर्महेतुः । कर्म नोकर्महेतुः । नोकर्म संसारहेतुः इति । ततो नित्यमेवायमात्मा आत्मकर्मणोरेकत्वाध्यासेन मिथ्यात्वाज्ञानाविरतियोगमयमात्मानमध्यवस्यति । ततो रागद्वेषमोहरूपमास्रवभावं भावयति । ततः कर्म आस्रवति । ततो नोकर्म भवति । ततः संसारः प्रभवति । यदा तु आत्मकर्मणोर्भेदविज्ञानेन शुद्धचैतन्यचमत्कारमात्रमात्मानं उपलभते तथा मिथ्यात्वाज्ञानाविरतियोगलक्षणानां अध्यवसानानां आस्रवभावहेतूनां भवत्यभावः । तदभावे रागद्वेषमोहरूपास्रवभावस्य भवत्यभावः । तदभावे भवति कर्माभावः । तदभावेऽपि भवति नोकर्माभावः । तदभावेऽपि भवति संसाराभावः । इत्येष संवरक्रमः ।

હવે પૂછે છે કે સંવર ક્યા ક્રમે થાય છે ? તેનો ઉત્તર કહે છે :-
 રાગાદિના હેતુ કહે સર્વજ્ઞ અધ્યવસાનને,
 -મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન, અવિરતભાવ તેમ જ યોગને. ૧૯૦.
 હેતુઅભાવે જરૂર આસ્રવરોધ જ્ઞાનીને બને,
 આસ્રવભાવ વિના વળી નિરોધ કર્મ તણો બને; ૧૯૧.
 કર્મોતણા ય અભાવથી નોકર્મનું રોધન અને
 નોકર્મના રોધન થકી સંસારસંરોધન બને. ૧૯૨.

ગાથાર્થ :- (તેષાં) તેમના (પૂર્વે કહેલા રાગદ્વેષમોહરૂપ આસ્રવોના) (હેતવઃ) હેતુઓ (સર્વદર્શિભિઃ) સર્વદર્શીઓએ (મિથ્યાત્વમ) મિથ્યાત્વ, (અજ્ઞાનમ) અજ્ઞાન, (અવિરતભાવઃ) અવિરતભાવ (યોગઃ) યોગ - (અધ્યવસાનાનિ) એ (ચાર) અધ્યવસાન (મણિતાઃ) કહ્યા છે. (જ્ઞાનિનઃ) જ્ઞાનીને (હેત્વભાવે) હેતુઓના અભાવે (નિયમાત્) નિયમથી (આસ્રવનિરોધઃ) આસ્રવનો નિરોધ (જાયતે) થાય છે, (આસ્રવભાવેન વિના) આસ્રવભાવ વિના (કર્મણઃ) અપિ કર્મનો પણ (નિરોધઃ) નિરોધ (જાયતે) થાય છે, (ચ) વળી (કર્મણઃ) અભાવેન કર્મના અભાવથી (નોકર્મણામ્) અપિ નોકર્મનો પણ (નિરોધઃ) નિરોધ (જાયતે) થાય છે, (ચ) અને (નોકર્મનિરોધેન) નોકર્મના નિરોધથી (સંસારનિરોધનં) સંસારનો નિરોધ (ભવતિ) થાય છે.

ટીકા :- પ્રથમ તો જીવને, આત્મા અને કર્મના એકપણાનો અધ્યાસ (અભિપ્રાય) જેમનું મૂળ છે એવાં મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન-અવિરતિ-યોગસ્વરૂપ અધ્યવસાનો વિદ્યમાન છે, તેઓ રાગદ્વેષમોહસ્વરૂપ આસ્રવભાવનાં કારણ છે; આસ્રવભાવ કર્મનું કારણ છે; કર્મ નોકર્મનું કારણ છે; અને નોકર્મ સંસારનું કારણ છે. માટે - સદાય આ આત્મા, આત્મા ને કર્મના એકપણાના અધ્યાસથી મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન-અવિરતિ-યોગમય આત્માને માને છે (અર્થાત્ મિથ્યાત્વાદિ અધ્યવસાન કરે છે); તેથી રાગદ્વેષમોહરૂપ આસ્રવભાવને ભાવે છે, તેથી કર્મ આસ્રવે છે; તેથી નોકર્મ થાય છે; અને તેથી સંસાર ઉત્પન્ન થાય છે. પરંતુ જ્યારે (તે આત્મા), આત્મા ને કર્મના ભેદવિજ્ઞાન વડે શુદ્ધ ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર આત્માને ઉપલબ્ધ કરે છે - અનુભવે છે ત્યારે મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ અને યોગસ્વરૂપ અધ્યવસાનો કે જે આસ્રવભાવનાં કારણો છે તેમનો અભાવ થાય છે; અધ્યવસાનોનો અભાવ થતાં રાગદ્વેષમોહરૂપ આસ્રવભાવનો અભાવ થાય છે; આસ્રવભાવનો અભાવ થતાં કર્મનો અભાવ થાય છે; કર્મનો અભાવ થતાં નોકર્મનો અભાવ થાય છે; અને નોકર્મનો અભાવ થતાં સંસારનો અભાવ થાય છે. આ પ્રમાણે આ સંવરનો ક્રમ છે.

ભાવાર્થ :- જીવને જ્યાં સુધી આત્મા ને કર્મના એકપણાનો આશય છે - ભેદવિજ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ અને યોગસ્વરૂપ અધ્યવસાનો વર્તે છે,

અધ્યવસાનથી રાગદ્વેષમોહરૂપ આસ્રવભાવ થાય છે, આસ્રવભાવથી કર્મ બંધાય છે, કર્મથી શરીરાદિ નોકર્મ ઉત્પન્ન થાય છે અને નોકર્મથી સંસાર છે. પરંતુ જ્યારે તેને આત્મા ને કર્મનું ભેદવિજ્ઞાન થાય છે ત્યારે શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ થવાથી મિથ્યાત્વાદિ અધ્યવસાનોનો અભાવ થાય છે, અધ્યવસાનના અભાવથી રાગદ્વેષમોહરૂપ આસ્રવનો અભાવ થાય છે આસ્રવના અભાવથી કર્મ બંધાતાં નથી, કર્મના અભાવથી શરીરાદિ નોકર્મ ઉત્પન્ન થતાં નથી અને નોકર્મના અભાવથી સંસારનો અભાવ થાય છે. – આ પ્રમાણે સંવરનો અનુક્રમ જાણવો.

ગાથા ૧૯૦ થી ૧૯૨ ઉપર પ્રવચન

‘હવે પૂછે છે કે સંવર ક્યા ક્રમે થાય છે ?’ પહેલાં કઈ રીતે થાય એમ હતું. હવે એનો ક્રમ શું છે ? (એમ પૂછે છે). પહેલો, પછી ક્રમ પણ છે કે નહિ એને ? એ પૂછે છે. પહેલામાં તો સંવરની પામવાની પદ્ધતિ શું છે ? (એમ પૂછ્યું હતું). આમાં કહે (છે) કે, સંવરનો કર્મ શું છે ? આહા...હા...! ગાથા.

તેસિં હેદૂ ભણિદા અજ્ઞવસાણાણિ સવ્વદરિસીહિં ।

મિચ્છત્તં અણ્ણાણં અવિરયભાવો ય જોગો ય ॥૧૯૦॥

હેદુઅભાવે ણિયમા જાયદિ ણાણિસ્સ આસવણિરોહો ।

આસવભાવેણ વિણા જાયદિ કમ્મસ્સ વિ ણિરોહો ॥૧૯૧॥

કમ્મસ્સાભાવેણ ય ણોકમ્માણં પિ જાયદિ ણિરોહો ।

ણોકમ્મણિરોહેણ ય સંસારણિરોહણં હોદિ ॥૧૯૨॥

લ્યો, આ ક્રમ.

રાગાદિના હેતુ કહે સર્વજ્ઞ અધ્યવસાનને,

–મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન, અવિરતભાવ તેમ જ યોગને. ૧૯૦.

હેતુઅભાવે જરૂર આસ્રવરોધ જ્ઞાનીને બને,

આસ્રવભાવ વિના વળી નિરોધ કર્મ તણો બને; ૧૯૧.

કર્મો તણા ય અભાવથી નોકર્મનું રોધન અને

નોકર્મના રોધન થકી સંસારસંરોધન બને. ૧૯૨.

ક્રમ આગળ આવશે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)